

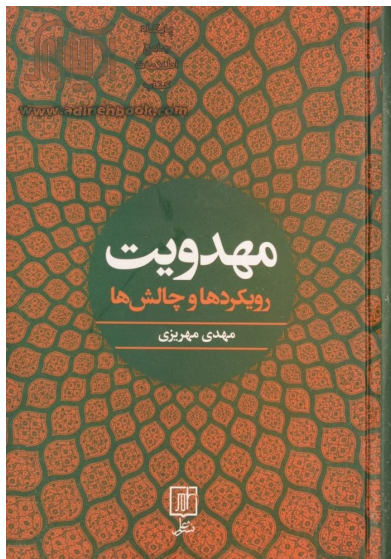
Makale Bilgisi /Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirme/Book Review
Geliş Tarihi /Received: 02.11.2018
Kabul Tarihi /Accepted: 13.04.2019

معرفی و نقد کتاب
مهدی مهریزی، مهدویت رویکردها و چالش‌ها، تهران نشر: علم (22 دی، 1393) تعداد
صفحه: 398 شابک: 9789642246717

علی اصغر رجاء*

در این کتاب 19 مسأله در 5 فصل مورد بررسی قرار گرفته است:
فصل اول با عنوان مبانی و رویکرد ها حاوی سه مبحث است که به گونه ای از پیش فرض های
مهدویت سخن گفته و یا مهدویت نگاری و مهدویت پژوهی مسلمانان را از بیرون و به عنوان
مطالعه پسینی به تحلیل و ارزیابی نشسته است.

در فصل دوم تعدادی از باورهای ویژه شیعیان مورد بحث
و گفتگو است و مسائلی چون اثبات ولادت، مکان ولادت
و امامت در خردسالی محتوای مقالات را تشکیل میدهد.
در فصل سوم چند مسأله از دوران غیبت مانند: چگونگی
غیبت، محل سکونت، نسل و ذریه و انتظار، محور
نوشته‌ها قرار گرفته است.

فصل چهارم با عنوان عصر ظهور، حاوی موضوعاتی
چون آوردن کتاب و سنت جدید «حدیث لا مهدی الا
عیسی»، شباهت داور امام مهدی به داوری داوود و
سلیمان است.

و فصل پنجم با عنوان کتابشناسی، حاوی دو مبحث است یکی کتابشناسی تحلیلی مهدویت و دیگری
نگاهی بیرونی به تطورات و تحولات شعر مهدوی.

* Dr. Ali Asghar REJA, Al-Mustafa International University, alikaboly2004@yahoo.com ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-7795-0552>

نقد

مبانی کلامی یا پیش فرضهای عقلی و نقلی مهدویت منحصر به دو مورد مطرح شده در ص 13 و 14 نیست. می توان بر اساس نوع استدلال عقلی یا نقلی پیش فرضهای متعدد عام و خاصی را در نظر گرفت؛ مبانی نقلی مانند اصل عام موعودگرایی و منجی گرایی ادیان و اصل خاص باور به همراهی و عدم انفکاک عزت از قرآن تا قیامت و مبانی عقلی مانند اصل عام لزوم استمرار وظایف و شئون اسلام و اصل خاص آفرینش انسان برای سعادت و کمال و چندین اصل دیگر. باید گفته شود که دو مورد یاد شده نزدیک ترین مبانی از لحاظ مفهومی به بحث مهدویت است.

در مشخص کردن عناوین ص 14 عنوان: فرجام جهان، یا باید در زیر عنوان های آن شماره گذاری می شد نه اینکه از الف و ب استفاده شود، تا در ص 19 شماره 2 برای عنوان: لزوم حجت و امام در هر زمان با ابهام روبرو نبوده کاملاً ارتباط آن با شماره یک برقرار باشد.

ذیل ص 35 زیدی نه جزء شیعه و نه جزء سنی و در عرض آنها قرار گرفته در حالیکه از نظر فرقه شناسان، زیدیه از فرق شیعه هستند.

رویکردهای پنجگانه پژوهشی (کلامی، فلسفی، عرفانی، تاریخی و حدیثی) به نظر بسیار فراگیرتر از سه رویکرد (نقلی، عقلی-عقلی و عرفانی-صوفی) مطرح شده در ادامه است و دو رویکرد مهدویت در کلام جدید و همچنین رویکرد نوع تطبیقی بین اهل سنت و شیعه را می توان در ذیل بخش کلامی اضافه یا به عنوان دو رویکرد جدا مطرح کرد. در تقسیم بندی سه گانه اگر پژوهشهای معاصر مطرح نمی شد، اشکالی وارد نبود؛ اما چون نظر به پژوهشهای معاصر هم بوده است، قرار دادن رویکردهای مهدویت در کلام جدید و تطبیقی معاصر در بخش کلام در تقسیم بندی پنج گانه سازگاری بیشتری دارد تا در تقسیم بندی سه گانه. حال آنکه نوع مطالب فصل دوم و چهارم گویای رویکرد تطبیقی است و با اینکه در تقسیم بندی سه گانه در بخش نقلی - عقلی قابلیت طرح این رویکرد را داشت، حتی به آن اشاره هم نشده است. همچنین به رویکرد مهدویت در کلام جدید هم در ذیل تقسیم بندی سه بخش نقلی - عقلی اشاره نشده است.

با اینکه رویکردها در عنوان کتاب نشانگر عمده بودن بحث از آن در کتاب است؛ علاوه بر اشکال فوق، رویکردهای پژوهشی دیگری هم در مهدویت وجود دارد که در کتاب بدان اشاره نشده است. مانند رویکردهای هنری که بخش شعر آن در فصل پنجم کتاب آمده و به عنوان یک رویکرد در فصل اول معرفی نشده است، رویکردهای زیر هم در ذیل بخش عقلی - نقلی از تقسیم بندی سه گانه کتاب جای طرح داشت اما به آنها اشاره هم نشده است:

1- رویکرد آسیب شناسانه مهدویت پژوهی

2- رویکرد تمدنی: مانند کتاب: همایون، محمدحادی؛ تاریخ تمدن و ملک مهدوی، تهران: نشر دانشگاه امام صادق (ع) و پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، چاپ اول 1390.

3- رویکرد استراتژیک: مانند کتاب: اسماعیل شفیعی سروسناتی، درآمدی بر استراتژی انتظار، ناشر کتاب: موعود عصر (عج)، نوع جلد: شومیز، قطع: رقعی، زبان کتاب: فارسی، سال نشر: 1389، شمارگان: 3000، چاپ جاری: 7، تعداد صفحات: 432

4- رویکرد راهبردی:

برخی تا شانزده رویکرد در مهدویت پژوهی برشمرده اند. بهتر بود که ابتدا تقسیم بندی سه گانه در ابتدای فصل اول کتاب بدون طرح پژوهشهای معاصر می آمد و سپس در تکمیل آن به تقسیم بندی پنج گانه با رویکردهای معاصر به صورت مبسوط پرداخته می شد تا هم سیر منطقی و هم سیر تاریخی بحث رعایت شود.

ص 31 زیر عنوان مبنایی برای تفکیک اولا تاریخچه و خاستگاه بحث همانند بحث بعدی ص 114 به خوبی نمایان نشده که اعتقاد به متولد نشدن مهدی شخصی در نزد اکثر اهل سنت ثابت است (نجم الثاقب، باب چهارم) و شیعه دوازده امامی معتقد است، امام مهدی (عج) فرزند امام حسن عسکری (ع) است و هم اکنون نیز زنده و غایب است، ولی اهل سنت هر چند بالاتفاق به مهدویت معتقد هستند و به دلیل وجود روایت های متواتر ظهور حضرت مهدی (عج) در آخرالزمان را جزو اعتقادات قطعی خود می دانند؛ اما در مورد نسب و ولادت ایشان به چند گروه تقسیم می شوند. ثانیاً استدلال به محکم و متشابه و تمثیل به اختلاف در تولد پیامبر (ص)، در مورد اصل تولد مهدی شخصی؛ مدعا را ثابت نمی کند. پیامبر (ص) سالها در میان مردم بود و از میان آنان غایب نشد تا تولد او در حاله ای از شک فرو رود در حالیکه مهدی شخصی شیعه در فضایی به شدت امنیتی به دنیا آمد و عموم او را ندید و به فاصله اندک غایب شد. بنا بر این همانگونه که در ص 74 آمده؛ اثبات تولد او بدون کمک از کلام، اکنون تاریخی شده و جز از راه تاریخی قابل اثبات نیست. تواتر اخبار و احادیث قرینه اثبات هستند که صدور آنها خود به اثبات نیاز دارد. اکثر اهل سنت به تولد مهدی شخصی، چون تاریخی است معتقد نیستند و مسائل دیگر مانند طول عمر و ازدواج را هم بالطبع پاسخ گو نیستند و به راحتی به تولد او در آخر زمان گرایش یافته اند؛ اما شیعه اصل مهدی شخصی را در کلام اثبات می کند و از تاریخ و حدیث شاهد می آورد.

ص 67 برای ورود به بحث بهتر بود مشخص شود که چرا این دسته از مسائل برای طرح در کتاب انتخاب شدند؟ بر اساس رویکرد پژوهشی خاصی بوده یا بر اساس نیاز روز بوده یا هدف خاصی دنبال شده است یا صرفاً پاسخ به عمده سوالات مطرح در کلاس درس بوده که این احتمال بیشتر است، وگرنه ضرورت و اهمیتی برای طرح این دسته از مسائل بیان نشده است.

چالش های پیش از تولد مانند مفهوم غیبت در میان سایر فرق شیعه و مهدی های دروغین در قبل از سال 255 در کتاب مورد توجه قرار نگرفته است. ص 129 بحث غیبت مطرح شده بدون آنکه به چالش فایده و حکمت آن پرداخته شود. در زندگی مهدی شخصی غایب چه فایده و حکمتی نهفته است؟ این اشکالات برخی به مقدمه علمی مؤلف برمی گردد و اینکه اهداف، روش، پیشینه، رویکرد

و پیش فرضهای تحقیق در مقدمه کتاب چندان واضح نیست. هر چند می توان این کتاب را کتابی تاریخی کلامی در موضوع مهدویت دانست که با رویکرد تطبیقی به موضوع وارد شده است. ص 131 طرح بحث به گونه ای است که تصور می شود جامعه امامیه با شهادت امام عسکری (ع) که البته بدون مدرک آمده و نظر شهادت را نویسنده خود در ص 226 نقد کرده است، با پرسشهایی در مورد غیبت مواجه شد و در ص 135 معلوم می شود از زمان امام صادق (ع) امامیه با این مفهوم آشنا بوده است. در حالیکه باید در طرح بحث این نکته باید عنوان می شد که مفهوم غیبت در جامعه امامیه نامانوس نبوده و سپس با حصر امامین عسکریین (ع) کم کم امامیه با این مفهوم به صورت عملی آشنا شدند و سوالات مطرح شده در ص 131 پس از گذراندن این مراحل به وجود آمد. ص 193 قبل از طرح بحث عصر ظهور، چالش مهم چگونگی تصور و تطبیق ظهور است که مطرح نشده است.

در فهرست منابع بهتر بود منابع قدیم از جدید و دانشنامه ها و دائره المعارف ها از دیگر منابع تفکیک می شد تا میزان اتکای تحقیق به منابع جدید آشکارتر می شد.